

MODERNÍ POEZIE DO ŠKOL

IVAN M. JIROUS: MAGOROVY LABUTÍ PÍSNĚ

Ivan Martin Magor Jirous: Magorovy labutí písně

TAK JAKO V HOUSLÍCH

zaschne klíh

duše moje se uklidní

Rychle se střídá s lunou

Kába natírá kalafunou

smyčec po nocích

Až zahraje mi zase v Nuslích

v tom bytě na pavlači

nepřiznám se že tiše pláči

budu se tvářit jak včera bych

odběh jen na pár piv

AUTOR, TEXT, INTERPRETACE

Básník ručí svým životem aneb Poezie jako střet se světem

IVAN MARTIN JIROUS (1944–2011) používal také jméno Magor. V letech 1963–1968 vystudoval dějiny umění na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Po invazi vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968 se stal jednou z hlavních osobností alternativní kultury v Československu, byl uměleckým šéfem undergroundové skupiny The Plastic People of the Universe. Za své občanské postoje a texty (kromě jiného je autorem slavného „sebedefinujícího“ textu českého undergroundu (*Zpráva o třetím českém hudebním obrození*, 1975) byl v 70. a 80. letech několikrát vězněn a v komunistických vězeních (zejména pak ve Valdicích, nejpřísnější, III. nápravně-výchovné skupině) si odseděl osm a půl roku. I po roce 1989 se dál účastnil undergroundového hnutí, ať už jako pořadatel festivalů, nebo jako častý vystupující. Jeho dílo vycházelo nejprve samizdatově. Oficiálně pak až po roce 1990. Za své dílo byl oceněn prestižní Cenou Jaroslava Seiferta (2006).

Už první samizdatově vydaná sbírka básní Ivana Martina Magora Jirouse (1944–2011) *Magorův ranní zpěv* (1975) ukazuje základní rozkmit, ve kterém se Jirousova poezie pohybuje – je jím barokní provázanost mezi tělesnými a tělesně prožívanými danostmi

MODERNÍ POEZIE DO ŠKOL IVAN M. JIROUS: MAGOROVY LABUTÍ PÍSNĚ

člověka na jedné straně a tajemným, neprohlédnutelným zázrakem božího stvoření na straně druhé. I když první sbírky se koncentrují spíše kolem prvního pólu, strhávají na sebe pozornost především pro svůj vtip, břitkost, ale i odvážné vyděděnecké i bouřlivácké gesto, postupně sílí také motivy související s druhým pólem. Akcent náboženský, nijak ale neobrušující existenciální brutalitu lidského údělu, se v koncentrované podobě projevuje v asi nejslavnější Jirousově sbírce, vydané nejprve v exilových nakladatelstvích, v *Magorových labutích písních* (1986), a to zejména tam, kde je Bůh se svým stvořitelem záměrem konfrontován s kvintesencí zla, jak ji představují komunistické lágry: „Víš ty, Bože, vůbec o mně,/ žes mě zavřel v tomhle domě?/ Vzpomeneš si někdy na mě,/ jak tu sedím v hnojné jámě?/ Stvořils vavříny i oměj,/ co z toho jsi schystal pro mě?/ Odsoudils mě k marné slávě/ nebo pojdu někde v slámě?// S kůží v ruce Bartoloměj/ pokorně tě prosím, Pane:/ Už mě nenech vězet marně/ v Leviatanově tlamě.“ (*Magorova summa*, s. 321)

Zároveň s tím roste důraz na lidskou odpovědnost a úkol života na této zemi, s jeho pólem tragickým i komickým, sakrálním i profánním, milostným i bouřlivě tělesným. Vrcholem tvorby po roce 1989 se nadlouho zdála být *Magorova vanitas* (1999), ve které se všechny ty prsy i ženská pohlaví dostaly do intimního kontaktu s Pannou Marií i Bohem. Jednou z nejsilnějších Jirousových sbírek jsou potom *Okuje* (2007). Ty znamenají v jistém smyslu dovršení Jirousovy básnické činnosti a zároveň též vykročení novým směrem, které se potom potvrdilo ve sbírce *Rok krysy* (2008). Jde o jakési dovršení: už vyzkoušená a zažitá básnická pozice, ve které je důsledně porušována a nabourávána utkvělá představa básnického hlasu jako jakéhosi destilátu autora, je tu ozkušována na těch nejzákladnějších a zároveň nejintimnějších pozicích.

Sbírka *Magorovy labutí písně* je záznamem i přesahem Jirousova věznění v letech 1981–1985 ve věznicích Litoměřice, Ostrov a Valdice. Vězeňská tematika jí prorůstá. Jednou je to výkřik, vulgarita jako vypuštění přesyceného vzduchu, odfrknutí si od strašného světa, jako když nadáváme, pokud si přiskřípneme prst: „Když jsme se blížili k Valdicím alejí,/ na Tebe myslel jsem, Andreji/ Stankoviči, do píči, raději.“ (*Magorova summa*, 320) Jindy je na vězení hleděno jaksi svrchu, s humorem, ironií, sarkasmem, do kterého se vejde všecko, a (podobně jako tomu bylo s vulgaritou) – i tyto popěvky mají především funkci popisnou, ale hned za ní také ochrannou, podržují nás při duševním zdraví: „Na Mírově jsem makal v kapli./ Když teďka po čtvrtý mě lapli,/ šoupli mě dělat do kostela/ a v klášteře je moje cela./ Ptám se Tě, Pane, vážně zcela,/ ač trochu s potlačeným smíchem:/ Nechceš mě nakonec mít mnichem?“ (*Magorova summa*, 322) Skutečně, takto se rouhat je ve světě, který z chrámů a klášterů udělal sklady a vězení, povoleno.

MODERNÍ POEZIE DO ŠKOL

IVAN M. JIROUS: MAGOROVY LABUTÍ PÍSNĚ

V *Labutích písních* je ale i řada textů, ve kterých je Bůh málem tou poslední záchranou, poslední hradbou, která pokud by byla probořena, může znamenat zánik smysluplného lidského života, Bůh je tu jako poslední ochránce života, který má smysl a který je veden a žit v pravdě: „Že jsem si vzpomněl než jsem to vzdal/ co z hory mu vysoké ukázal/ když už jsem málem málem vlezl/ do rudého jícnu šelmy/ vzpomněl jsem jak ho sebou vzal/ na horu vysokou velmi“ (*Magorova summa*, 347) – tady je vidět, jak se síly propojují i pročišťují – socialistické, či komunistické zlo je zlem absolutním, je zlem ponížení, porážení, poklesnutí, jako by bylo zlem ďábovým – odtud připomínka biblického pokoušení Ježíše Krista na hoře. Ale podobně člověk, se svými závazky i nároky (opakuju) mravními, je zase přirozenou součástí dobrého pólu světa, Kristovského zjevení, které není jen cestou ke štěstí a světlu, ale je také cestou kříže a krve, kříže a krve třebaš i nevinné. Ve vězení jste dnes a denně v pokušení podepsat papíry se spoluprací, případně dokumenty souhlasící s vaší doživotní emigrací. Snad nikde jinde v české poezii není tak rezolutně vyjádřen názor na emigraci, odsudek, spojený s ironií, výsměchem, ale i morálním nastavením zrcadla – kromě osobního štěstí tu snad musí být i cosi důležitějšího, čeho se emigranti, podle tehdejšího Jirousova náhledu, zřekli.

Na jedné straně se tyto otázky vyjevují skrze osobní ztrátu, ztrátu blízkého, jeho činu, gesta, typické situace, jako v případě Vratislava Brabence, saxofonisty The Plastic People of the Universe: „Ať mám či nemám na kahánku/ Vráťa mi stejně na sopránku/ nezahraje ve Vídni// Tam Na radosti v Počernicích/ zašlá je pípa i rum vyčich/ jak je to všechno podivný// A že mně koně vyvádějí/ nezazní mi je po naději/ v tom světě maligním“ (*Magorova summa*, 447). Jindy je to ostrý škleb věnovaný rozhodnutí konkrétního člověka: „Za velkou louží/ Hutka se souží/ hubu špulí jak ryba:/ odjíždět byla chyba“ (*Magorova summa*, 450).

PRACOVNÍ LIST – VIZUALIZACE

Cíl: Poezie není jen děláním krásných věcí a skládáním hezkých slov dohromady. Je také mnohdy místem, ve kterém se, jako v nějakém tavicím hrnci, bojuje o lidskou důstojnost. Poezie má tedy i tu schopnost být u člověka ve chvílích těžkého životního rozhodování. A jsou situace, kdy se za její možnost platí i osobní svobodou.

Báseň s incipitem „TAK JAKO V HOUSLÍCH“ nás zavádí do atmosféry nehostinné normalizace 80. let, zároveň ale též do vězeňské cely. Čím se na vězeňskou situaci odkazuje, kde v textu se nachází oprávnění pro takové tvrzení? (Jde o úplný závěr, kdy najednou subjekt jedná vlastně velmi neočekávaně, pokud si do jeho jednání nepromítneme právě fakt vězeňského odloučení od svobody – tiše pláče, jakmile slyší tóny houslí. Jeho absence v komunitě a společnosti je tu vyjádřena v posledním verši: „nepřiznám se že tiše pláči / budu se tvářit jak včera bych/ odběh jen na pár piv“.)

Báseň zároveň mluví o jakémsi klidu, tento klid je ale těžce vykupovaný a vykoupený, zde se právě projevuje moc poezie, její schopnost být tady ve chvílích těžkých: čím je tento klid nesen? (Duše se uklidní, podobna kliču, který zaschne v houslích – ovšem to je ve chvíli, kdy posloužil věci, tím, že zpevnil tělo houslí, ty se přeci lepší kličem. Ovšem sám klič se v té chvíli stává něčím neživým, ztuhlým, zde tedy jde o jakousi specifickou formu přirovnání metonymického, kdy se společnou vlastností stává služba jiným: „TAK JAKO V HOUSLÍCH// zaschne klič/ duše moje se uklidní“.)

Následuje pak vystoupení ze světa za mřížemi do světa společenství a undergroundu. Jakými prostředky se toto přenášení děje? (Především obraz měsíce je tu čistý, neposkvrněný, navíc umocněný archaickým tvarem „luna“, dále pak užitím konkrétního jména „Kába“, které odkazuje ke skupině The Plastic People of the Universe, kde Jiří Kába Kabeš hrál na violu, housle a theremin. Navíc dvakrát zdůrazněný atribut klidu a tmy – luna a noc – evokuje situaci rozjímání: „Rychle se střídá s lunou / Kába natírá kalafunou / smyčec po nocích“.)

Po těchto vstupních obrazech se konečně může zlomit báseň do naděje, přehoupnout se „reálně“ ze světa za mřížemi do světa budoucnosti, naděje, do situace, ve které bude se svým blízkým. A tady právě stojí médium poezie při

MODERNÍ POEZIE DO ŠKOL

IVAN M. JIROUS: MAGOROVY LABUTÍ PÍSNĚ

lyrickém subjektu – je tím nástrojem, který stojí proti zlovůli moci a pomáhá subjektu vítězit a skutečnému autorovi dostat svému úkolu. Čím je dána jednoznačnost toho, že se tak stane? (V našem případě je to zdánlivá maličkost: spojka „až“. Ta totiž určuje děj, který nastane, jakmile nějaký předchozí skončí, nevytváří žádnou možnost rozhodování, jako spojky „kdy“ či „jestli“. Poezie tak společně vítězí nad zlobou: „Až zahraje mi zase v Nuslích/ v tom bytě na pavlači/ nepřiznám se že tiše pláči/ budu se tvářit jak včera bych/ odběh jen na pár piv“.)

To vše je tu navíc podpořeno pevným rytmickým určením. Jakým?

(Daktylotrochejským, ve kterém právě tříslabičný daktyl odkazuje k něčemu neodvratnému, osudovému, něčemu, co se musí stát.)

Co vyjadřují oči zvířete v začátku vizualizace? (Je to právě onen fakt odevzdanosti druhému: teprve až jakási mrtvolnost přináší určitý klid, stává se službou.)

Proč autoři zvolili klipovité pojetí propojené až stroboskopickými záběry? (Chtěli evokovat vzpomínku a představu budoucnosti.)

Jaké atributy má život za zdmi kriminálu a ve kterých místech jsou nám ukázány? (Je to hrnec s vařícím se klijem, ale stejně tak popelník, hospodský záběr, okno zaplněné texty – to všechno totiž tvoří obraz českého undergroundu, zde je možno nechat studenty srovnávat s tím, jak oni rozumějí dnes pojmu underground.)

Kdy se „vyjasní“ situace s vězením? Volili byste stejný obraz, stejnou metaforu? Napadá vás jiná? Proč?